

FUZÛLÎ: LEYLÂ VÜ MECNÛN*

Nilüfer TANÇ**

Fuzûlî'nin
"Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kıl ü kâl imiş ancak"
dizesiyle zihinlere kazıdığı
tasavvufî anlayışa göre kâinatın mayası
aşktır. Aşk, evrende var olan her şeyin
aslı, esasıdır. Bundan dolayı en güzel
hikâyeler aşk üzerinedir. Bu
hikâyelerden biri de Leylâ ile
Mecnûn'dur. Geniş halk kitlelerinin
sevgisiyle yayılarak günümüze ulaşan
Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, edebiyatın
her alanına, hatta opera ve sinemaya
konu olmuştur.

Prof. Dr. Hüseyin Ayan, 1981'de
Dergâh Yayınları tarafından basılan
çalışmasında Fuzûlî'nin Leylâ vü
Mecnûn'unu hem yeni harflere hem de
günümüz Türkçesiyle nesre aktarmıştır.
Çalışmanın "Ön Söz"ünde hikâyenin

kaynakları ve edebiyatımızda Leylâ ile Mecnûn yazan şairler hakkında bilgi
verilmiş, Fuzûlî'nin eserini kaleme alış hikâyesi üzerinde durulmuştur:

Edebiyatımızda ilk Leylâ ve Mecnûn Ali Şir Nevâî tarafından yazılmıştır.
Ondan önce de bu hikâye Arap ve Fars edebiyatlarında yazıldığı dil ve
bölgelerden yeni unsurlar alarak işlenmiştir. Bazılarına göre Leylâ ile Mecnun
hikâyesinin teşekkülü 7. yy. sonu ile 8. yy. başlarında yaşayan Kays b. Mülevvah
Âmirî ile Leylâ binti Mehdî b. Âmirî'ye dayanır. Bazıları ise Emevî ailesinden
bir gencin amcasının kızını sevip, aşkını açıklayamaması üzerine uydurduğu bir
hikâye ve söylediği şiirleri lakabı Mecnûn olan Kays'a isnat etmesiyle hikâyenin

* Leylâ vü Mecnûn, Fuzûlî, Hazırlayan: Hüseyin Ayan, Dergâh Yayınları, Ankara 2005.

** Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Öğrencisi

doğduğunu kabul eder. Akla yakın olan çeşitli zamanlarda meydana gelmiş olayların zamanla Leylâ ve Mecnûn hikâyesi olarak bir araya getirilmiş olmasıdır.

Leylâ ve Mecnûn edebiyatımızda çok defa işlenmiş olmasına rağmen bunların arasında Fuzûlî'nin eserinin ayrı bir yeri vardır. Fuzûlî Taşlıcalı Yahya ve Hayalî Bey'in teşvikleriyle 1534 yılında yazmaya karar verdiği bu eserinde Leylâ ve Mecnûn aracılığıyla aşka dair yorumunu ortaya koymuştur. Anlatım tekniği, dili kullanma becerisi, üslûbu ve duygusuyla kendinden öncekileri geride bırakan eser, Osmanlı'da en çok basılıp dağıtılan Leylâ ve Mecnûn olmuştur.

H. Ayan'ın çalışması, 1992'de ve 2005'te aynı yayınevi tarafından tekrar basılmıştır. İkinci baskının "*Ön Söz*"ünde 3086 beyitlik mesnevîde yer alan 3 *rubâî*, 3 *kasîde*, 24 *gazel* ve 2 *murabbanın* içerikleri hakkında bilgi verilmiştir. Eserin ana bölüm başlıkları büyük harflerle, alt bölüm başlıkları italik yazıyla belirtilerek şiirlerin vezinleri de verilmiştir. Fuzûlî'nin metin içinde Farsça söylediği kimi beyitler de Türkçeye çevrilmiştir. Böylece Leylâ ile Mecnûn hikâyesini Fuzûlî'den okumak isteyen ancak dilini anlamakta güçlük çeken okuyucu, eseri orijinal ritim ve âhengiyle okuma ve başka bir kaynağa müracaat etmeden rahatlıkla anlama imkânına kavuşmuştur.

Eserde anlatılan hikâye özetle şöyledir:

"Zengin bir Arap emiri, birçok kez evlendiği hâlde bir çocuk sahibi olamamıştır. Tanrı'ya bir çocuk vermesi için yalvarır Sonunda bir oğlu olur. Herkes sevinçlidir. Çocuğa Kays adını koyarlar.

Kays zamanla büyür, on yaşına basar. Okula gönderilir. Kays okulda Leylâ ile karşılaşır; birbirlerini severler. Birlikte ders okurlar; hep birlikte bulunurlar. Fakat aşkları gizli kalmaz. Çevreye yayılır. Sonunda dedikodu Leylâ'nın annesinin kulağına kadar gider. Kadın kızını azarlar; öğütler verir. Leylâ inkâr yolunu seçerse de bir süre sonra kızı okuldan alırlar. Kays okulda Leylâ'yı bulamayınca ağlayıp inler, felekten yakınıdır. Okulu bırakarak başıboş dolaşmağa başlar ve sonunda çöllere düşer. O günden sonra da adı Kays iken Mecnûn olur.

Bir gün arkadaşları Mecnûn'u biraz gezdirip eğlendirmek için kara çıkarırlar. Burada Leylâ ile karşılaşır. Her ikisi de düşüp bayılırlar. Kızlar Leylâ'yı alıp evine götürürler. Mecnûn da ağlayarak ve şiirler söyleyerek çöle döner.

Babası oğlunun bu durumuna üzülür. Onu arayıp çölde bir köşede bulur. Öğütlerde bulunur. Eve dönmesini ister. Leylâ bizdedir diye kandırarak eve getirir. Evde de öğütlerini tekrarlar; hangi kızı beğenirse alacağını söyler. Ama Mecnûn'un gözü Leylâ'dan başka kimseyi görmez.

*Aşk derdi ey mu'âlic kâbil-i derman değil
Cevherinden eylemek cismi cüda âsân değil*

gazelini okuyarak yine çöllere gider.

Çaresiz kalan Mecnûn'un babası, kabilenin büyüklerini toplayarak Leylâ'yı istemek üzere babasına gider. Leylâ'nın babası, Kays'ın artık Mecnûn diye anıldığını, bir deliye kız veremeyeceğini söyler. Ama oğlu iyileşir, akıllanırsa kızını vereceğine söz verir. Babası hemen oğlunu bulup bu sözleri aktarır. Mecnûn ise akıllanmanın elinde olmadığını söyleyerek babasından yardım ister. En iyi doktorlar Mecnûn'u iyileştirmeye çalışırlar. Ama hiç biri basan kazanamaz. Sonunda babası Mecnûn'u Kâbe'ye götürür ve bu deritten kurtulması için Tanrı'ya yalvarmasını ister. Mecnûn ise tersine derdinin artması için dualar eder:

*Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşinâ meni
Bir dem belâ-yı aşktan etme cüda meni*

Bu durumda Mecnûn'un babası Mecnûn'dan büsbütün umudunu keser. Mecnûn tekrar çöle döner. Çölde tuzağa düşmüş bir ceylan görür. Bütün varını vererek onu avcının elinden kurtarır. Bundan sonra bütün ahûlar Mecnûn'la birlikte dolaşmağa başlarlar. Bir başka gün tuzağa yakalanmış bir güvercini kurtarır. Artık Mecnûn çölde hayvanlarla dolaşır. Kuşlar başında yuva yaparlar.

Bu arada Leylâ da aşk ateşiyle yanmaktadır. Arkadaşları onu eğlendirmek isterler; Leylâ kimseyi dinlemez. Rahatça ağlayabilmek için bir yerini yaralar. Mumla, pervane ile sabah rüzgarı ile, ayla konuşur, derdini anlatır. Kızının acıklı durumuna ve adının dillerde dolaşmasına üzülen babası, Mecnûn'un derdinden kurtulmak için onu isteyen İbn-i Selâm'a vermeyi kararlaştırır.

Öte yandan, Arap emirleri arasında kahramanlığı ile tanınmış Nevfel adında bir emir vardır. Mecnûn'un şiirlerini okuyarak hikâyesini öğrenir ve hâline acır. Onu bu deritten kurtarmağa karar verir. Mecnûn umutlanır. Nevfel, Leylâ'nın babasına bir mektup yazarak kızını Mecnûn'a vermesini, yoksa gelip zorla alacağını bildirir. Leylâ'nın babası buna karşılık;

*Lâf ile kışçdan urmağıl dem
Kim var kılıcımız bizüm hem*

cevabını verir. Bunun üzerine iki asker arasında çarpışma başlar. Savaş sırasında Mecnûn bir kenarda oturup Leylâ'nın askerinin yenilgiye uğramaması için Tanrı'ya yalvarır. Bu yüzden Nevfel bir türlü savaşı kazanamaz. Durumu Nevfel'e anlatırlar ve;

*Biz cân kıluruz anun fedası
A'dâmızadur anun du'âsı*

diye yakınırlar. Güç durumda kalan Nevfel, düşmanı yenerse Leylâ'nın adını bile anmamağa yemin ederek yeniden savaşa girer. Düşmanı yener. Sözüünü tutarak Leylâ'yı istemekten vazgeçer ve Mecnûn'u kendi hâline bırakır.

İbn-i Selâm hazırlıklarını tamamlar ve büyük bir düğün yaparak Leylâ'yı alır. Gerdek gecesi Leylâ, çocukken bir perinin kendini sevdiğini ve şu anda eli kılıcında yanlarında bulunduğunu, kendisine el sürerse ikisini birden öldüreceğini söyleyerek kocasını kandırır, yanına yaklaştırmaz. Mecnûn'un dostlarından Zeyd adında bir genç de Zeyneb'e âşıktır. Bu bakımdan Mecnûn'la iyi anlaşılır. Leylâ'nın evlendiği haberini Mecnûn'a Zeyd getirir. Acısı bir kat daha artan Mecnûn bir sitem mektubu yazarak Zeyd'le gönderir;

*Gayr ile her dem nedür seyr-i gülistan etdüğün
Bezm urup halvet kılup yüz lutfu ihsan etdüğün
Ahd bünyâdın mürüvvedür mi virân etdüğün
Kanı ey zâlim bizümle ahd u peymân etdüğün*

Zeyd doktor kılığında Leylâ'nın yanına girerek mektubu verir. Leylâ mektubu alınca hemen cevap vererek, ahde vefa gösterdiğini, zorla evlendirildiğini, sitemler ederek derdine dert katmamasını söyler;

*Kâni'dür ırağdan ala ol nûr
Men andan u menden ola ol dûr*

diyerek, kocası ile olan durumunu anlatır. Mecnûn bu habere sevinir ve sitem ettiğine pişman olur.

Mecnûn'un babası, Leylâ'nın babasının oğlunu öldürmek üzere çöle adamlar saldığını öğrenince çöle gider. Oğluna yeniden öğütler verir. Babası konuşurken Mecnûn birden tüter ve yeninden kan boşanır. Mecnûn, şaşırıp kalan babasına, bu anda Leylâ'nın kolundan kan alındığını, artık iki bedende bir ruh hâlinde olduklarını söyleyerek bu durumu açıklar. Mecnûn'un ileri bir mertebeye vardığını anlayan babası, oğluna vasiyetlerini yaparak evine döner. Az sonra da ölür.

Zeyd, yine Mecnûn ile Leylâ arasında mektuplar götürüp getirir. Mecnûn bir mektubunda, kavuşmalarına engel olarak gördüğü İbn-i Selâm'a beddualar eder. Mecnûn'un böyle can u gönülden ettiği bedduaların etkisiyle İbn-i Selâm hastalanıp, ölür. Mecnûn buna sevinecek yerde, rakibinin ölümüne ağlamağa başlar. Çünkü o da kendi gibi âşıktır ve aşk yolunda kendini kurban etmiştir.

Kocasının ölümünden sonra Leylâ, yine babasının evine döner. Onun ölümünü bahane edip durmadan ağlayıp inler. Bu hâle dayanamayan ve kızının dillere düştüğünü gören babası, kabilesini alarak başka bir yere göç etmeğe karar verir. Leylâ'nın devesi çölde kaybolur. Yol sormak için başvurduğu bir adam, adının Mecnûn olduğunu söyleyince, Leylâ;

*Hâşâ diye zâğ bülbülem men
Yâ lâfura bâr kim gülem men*

diye adama çıkışır. Mecnûn hikâyesini anlatınca Leylâ onu tanır; perişan durumuna üzülür; daha önce tanımadığı için özür diler. Mecnûn:

*Öyle sermestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür
Men kimem sâkî olan kimdür mey ü sahbâ nedür*

gazelini okur. Leylâ'ya kim olduğunu sorar. Leylâ kendini tanıtır: Ben Leylâ'yım der ve onun ilgisizliğinden yakını. Mecnûn da Leylâ'yı tanır. Ama artık onu maddesiyle değil, ruhu ile sevmektedir. Gözünde maddenin önemi yoktur. Artık ikilik ortadan kalkmıştır. Bu durumu;

Ger men men isem nesen sen ey yâr
Ger sen sen isen neyem men-i zâr

beyitleriyle anlatır. Leylâ Mecnûn'un kemâl derecesine eriştiğini anlar ve bu arada kendisini aramağa gelen adamlarla birlikte gider.

Leylâ, Mecnûn'dan umudunu kesmiştir. Dosta kavuşmak imkânsızdır. Hayatın bir yük olduğunu düşünür ve ölümü için Tanrı'ya yalvarır. Dileği yerine gelir; yataklara düşer. Annesine vasiyetini yapar ve ölür. Mecnûn, Leylâ'nın ölümünü Zeyd'den öğrenir. Gidip mezarın kucaklayarak ağlayıp inler;

Yâ Rab mana cism ü cân gerekmez
Cânânesüz cihan gerekmez

matla'lı gazelini okur. Kabri kucaklayarak ölür. Onu böylece görenler Leylâ'nın mezarına gömerler. Zeyd bir gün kabre dayanmış uyurken, Leylâ ile Mecnûn'u cennette görür. Rüyasını halka anlatır ve o günden sonra iki sevgilinin mezarı evliya türbesi gibi ziyaret edilmeğe başlar.¹

Prof. Dr. Hüseyin Ayan, “suyu kaynağından içme imkânına sahip olanlara kolaylık sağlamak için” çalışmasının sonuna eserin eski harfli bir baskısını da eklemiştir. Bu hâliyle çalışma özellikle Türk Dili ve Edebiyatı öğrencileri için çok zengin ve pratik bir kaynak durumundadır.

¹ Haluk İpekten; *Fuzûlî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 45-49.